

siam debemus accipere, non ex Hebræis tantum sed ex aliis etiam gentibus congregatam: nec talem, qualis nunc est, ubi « Si dixerimus, quia peccatum non habemus, » nos ipsos seducimus, et veritas in nobis non est: » sed qualis tunc erit, velut area per ventilationem, ita per iudicium purgata novissimum; eis quoque igne mundatis, quibus talis mundatio necessaria est; ita ut nullus omnino sit, qui offerat sacrificium pro peccatis suis. Omnes enim qui sic offerunt, profecto in peccatis sunt, pro quibus dimittendis offerunt, ut cum obtulerint, acceptumque Deo fuerit, tunc dimittantur.

« et emundabatur sicut aurum, sicut aurum et sicut » dabit filios Levi, et fundet eos sicut aurum et sicut »
 « Lavabit Dominus sorde filiorum et »
 « filiarum Sion, et lavabit de medio eo- »

CAPUT XXVI.

De sacrificiis quæ sancti offerent, Deo sic placitura, quomodo in diebus pristinis et annis prioribus placuerunt.

I. VOLENS autem Deus ostendere Civitatem suam tunc in ista consuetudine non futuram, dixit filios Levi oblatores hostias in justitia: non ergo in peccato, ac per hoc non pro peccato. Unde intelligi potest in eo quod secutus adjunxit, atque ait: « Et placebit Domino sacrificium » Juda et Jerusalem, sicut diebus pristinis, et sicut annis » prioribus¹, » frustra sibi Judæos secundum legem Veteris Testamenti sacrificiorum suorum præterita tempora polliceri. Non enim tunc in justitia, sed in peccatis hostias offerebant, quando pro peccatis præcipue ac primitus offerebant, usque adeo ut sacerdos ipse, quem debemus utique credere cæteris fuisse justiorem, secundum Dei

¹ Joan. v, 8. — ² Malach. iii, 4.

mandatum soleret primum pro suis offerre peccatis, deinde pro populi¹. Quapropter exponere nos oportet quomodo sit accipiendum quod dictum est: « Sicut diebus pristinis, et sicut annis prioribus. » Fortassis enim tempus illud commemorat, quo primi homines in paradiso fuerunt. Tunc enim puri atque integri ab omni sordē ac labe peccati se ipsos Deo mundissimas hostias offerebant. Cæterum ex quo commissæ prævaricationis causa inde dimissi sunt, atque humana in eis natura damnata est, excepto uno Mediatore, et post lavacrum regenerationis quibusque adhuc parvulis: « Nemo mundus a sordē, sicut scriptum est, nec infans, cujus est vita unius diei super terram². » Quod si responderetur, etiam eos merito dici posse offerre hostias in justitia, qui offerunt in fide; « Justus enim ex fide vivit³; » quamvis se ipsum seducat, si dixerit se peccatum non habere; et ideo non dicat, quia ex fide vivit: numquid dicturus est quispiam hoc fidei tempus illi fini esse cœquandum, quando igne iudicii novissimi mundabuntur, qui offerant hostias in justitia? Ac per hoc quoniam post talem mundationem nullum peccatum justos habituros esse credendum est, profecto illud tempus, quantum attinet ad non habere peccatum, nulli tempori comparandum est, nisi quando primi homines in paradiso ante prævaricationem innocentissima felicitate vixerunt. Recte itaque intelligitur hoc significatum esse, cum dictum est: « Sicut diebus pristinis, et sicut annis prioribus. » Nam et per Isaiam posteaquam cœlum novum et terra nova promissa est, inter cætera, quæ ibi de sanctorum beatitudine per allegorias et ænigmata exequitur, quibus expositionem congruam reddere nos prohibuit vitandæ longitudinis cura: « Secundum dies, inquit, ligni

¹ Levit. xvi, vi; et Hebr. vii, 27. — ² Job. xiv, 4. juxta LXX. — ³ Rom. i, 17. i Joan. i, 8. et Hebr. x, 38.

» vitæ erunt dies populi mei¹. » Quis autem sacras Litteras attigit, et ignorat ubi Deus plantaverit lignum vitæ, a cuius cibo separatis illis hominibus, quando eos sua de paradiso ejecit iniquitas, eidem ligno circumposita est ignea terribilisque custodia??

II. Quod si quisquam illos dies ligni vitæ, quos commemoravit propheta Isaïas, istos qui nunc aguntur Ecclesiæ Christi dies esse contendit, ipsumque Christum lignum vitæ prophetice dictum, quia ipse est Sapientia Dei, de qua Salomon ait: « Lignum vitæ est omnibus amplectentibus eam³ » nec annos egisse aliquos in paradiso illos primos homines, unde tam cito ejeti sunt, ut nullum ibi gignerent filium; et ideo non posse illud tempus intelligi in eo quod dictum est: « Sicut diebus pristinis, et sicut » annis prioribus: » istam prætereo quæstionem, ne cogat (quod prolixum est) cuncta discutere, ut aliquid horum veritas manifestata confirmet. Video quippe alterum sensum, ne dies pristinos et annos priores carnalium sacrificiorum nobis pro magno munere per Prophetam promissos fuisse credamus. Hostiæ namque illæ veteris Legis in quibusque pecoribus immaculatæ ac sine ullo prorsus vitio jubebantur offerri, et significabant homines sanctos, qualis solus inventus est Christus, sine ullo omnino peccato. Proinde quia post iudicium, cum fuerint etiam igne mundati, qui ejusmodi mundatione sunt digni, in omnibus sanctis nullum invenietur omnino peccatum, atque ita se ipsos offerent in justitia, ut tales hostiæ omnimodo immaculatæ ac sine ullo vitio sint futuræ, erunt profecto sicut pristinis diebus et sicut annis prioribus, quando in umbra hujus rei futuræ mundissimæ offerebantur hostiæ. Hæc erit namque munditia tunc in immor-

¹ Isaï. LXV, 22. — ² Gen. III.

tali carne ac mente sanctorum, quæ figurabatur in illorum corporibus hostiarum.

III. Deinde propter eos qui non mundatione, sed damnatione sunt digni: « Et accedam, inquit, ad vos in » iudicium, et ero testis velox super maleficos et super » adulteros¹, » et cætera, quibus damnabilibus enumeratis criminibus, addidit: « Quoniam ego Dominus Deus » vester, et non mutor²: » tanquam diceret: « Cum vos mutaverit et in deterius culpa vestra, et in melius gratia mea, ego non mutor. » Testem vero se dicit futurum, quia in iudicio suo non indiget testibus: eumque velocem, sive quia repente venturus est, eritque iudicium ipso inopinato ejus adventu celerrimum, quod tardissimum videbatur; sive quia ipsas convincet sine ulla sermonis prolixitate conscientias. « In cogitationibus enim, sicut scriptum » est, impii interrogatio erit³. » Et Apostolus: « Cogitationibus, inquit, accusantibus, vel etiam excusantibus » in die qua iudicabit Deus occulta hominum, secundum » Evangelium meum per Jesum Christum⁴. » Etiam esse ergo Dominus futurus testis intelligendus est velox, cui sine mora revocaturus est in memoriam, unde convincatque puniatque conscientiam.

¹ Malach. III, 5. — ² Ibid. 6. — ³ Sap. I, 9. — ⁴ Rom. II, 15, 16.

CAPUT XXVII.

De separatione bonorum et malorum, per quam novissimi iudicii discretio declaratur.

ILLUD etiam, quod aliud agens in octavo-decimo libro ex isto Propheta posui, ad iudicium novissimum pertinet, ubi ait: « Erunt mihi, dicit Dominus omnipotens, in die qua ego facio in acquisitionem: et eligam eos sicut » eligit homo filium suum qui servit ei: et convertemini, » et videbitis quid sit inter justum et iniquum et inter servientem Deo et eum qui non servit ei¹. Quia ecce dies venit ardens sicut clibanus, et comburet eos, et erunt omnes alienigenæ, et universi qui faciunt iniquitatem, » stipula: et succendet eos dies veniens, dicit Dominus omnipotens: et non relinquetur in eis radix, neque rapinus. Et orietur vobis, qui timetis nomen meum, Sol » justitiæ, et sanitas in pennis ejus; et egrediemini, et » salietis sicut vituli de vinculis relaxati: et conculcabitis » iniquos, et erunt cinis sub pedibus vestris, dicit Dominus omnipotens². » Hæc distantia præmiorum atque poenarum justos dirimens ab injustis, quæ sub isto sole in hujus vitæ vanitate non cernitur, quando sub illo Sole justitiæ in illius vitæ manifestatione clarebit, tunc profecto erit iudicium quale nunquam fuit.

¹ Malach. iii, 17, 18. — ² Ibid. iv, 1-3.

CAPUT XXVIII.

De lege Moysi spiritaliter intelligenda, ne in damabilia murmura carnalis sensus incurrat.

Quon vero subjungit idem Propheta: « Mementote legis » Moysi servi mei, quam mandavi et in Choreb ad omnem Israël¹: » præcepta et iudicia opportune commemorat, post declaratum tam magnum futurum inter observatores legis contemptoresque discrimen; simul etiam ut discant Legem spiritaliter intelligere, et inveniant in ea Christum, per quem iudicem facienda est inter bonos et malos ipsa discretio. Non enim frustra idem Dominus ait Judæis: « Si crederetis Moysi, crederetis et mihi; de me » enim ille scripsit². » Carnaliter quippe accipiendo legem, et ejus promissa terrena rerum cælestium figuras esse nescientes, in illa murmura corruerunt, ut dicere audent: « Vanus est qui servit Deo: et quid amplius, quia » custodivimus mandata ejus, et quia ambulavimus super » plices ante faciem Domini omnipotentis? Et nunc nos » beatos dicimus alienos, et ædificantur omnes qui faciunt » iniquitatem³. » Quibus eorum verbis quodam modo Propheta compulsus est novissimum prænuntiare iudicium, ubi mali nec saltem falso sint beati, sed apertissime appareant miserrimi; et boni nulla temporali saltem miseria laborent, sed clara ac sempiterna beatitudine perfuantur. Dixerat quippe istorum talia quædam verba etiam superius dicentium: « Omnis qui facit malum, » bonus est in conspectu Domini, et tales ei placent⁴. »

¹ Malach. iv, 4. — ² Joan. iv, 46. — ³ Malach. iii, 14, 15. — ⁴ Id. ii, 17.

Ad hæc, inquam, contra Deum murmura pervenerunt, legem Moysi carnaliter accipiendo. Unde et ille in Psalmo septuagesimo secundo, pene commotos dicit fuisse pedes suos, et effusos gressus suos, utique in lapsum, quia zelavit in peccatoribus, pacem peccatorum intuens; ita ut inter cætera diceret: « Quomodo scivit Deus, et si est » scientia in Altissimo ¹? » Diceret etiam, « Numquid » vane justificavi cor meum, et lavi in innocentibus manus meas ²? » Ut autem solveret hanc difficillimam quæstionem, quæ fit, cum videntur boni esse miseri, et felices mali: « Hoc, inquit, labor est ante me, donec » introeam in sanctuarium Dei, et intelligam in novissima ³. » Judicio quippe novissimo non sic erit: sed in aperta iniquorum miseria, et aperta felicitate justorum, longe quam nunc est aliud apparebit.

CAPUT XXIX.

De adventu Eliæ ante iudicium, cujus prædicatione Scripturarum secreta reserante Judei convertentur ad Christum.

CUM autem admonuisset, ut meminissent legis Moysi: quoniam prævidebat eos multo adhuc tempore non eam spiritualiter, sicut oportuerat, accepturos, continuo subiecit: « Et ecce ego mittam vobis Eliam Thesbiten, ante » quam veniat dies Domini magnus et illustris, qui convertet cor patris ad filium, et cor hominis ad proximum » suum, ne forte veniens percutiam terram penitus ⁴. » Per hunc Eliam magnum mirabilemque prophetam ex-

¹ Psal. lxxii, 11. — ² Ibid. 13. — ³ Ibid. 16, 17. — ⁴ Malach. iv, 5, 6.

posita sibi lege, ultimo tempore ante iudicium, Judæos in Christum verum, id est, in Christum nostrum esse credituros, celeberrimum est in sermonibus cordibusque fidelium. Ipse quippe ante adventum iudicis Salvatoris non immerito speratur esse venturus: quia etiam nunc vivere non immerito creditur. Curru namque igneo raptus est ¹ de rebus humanis, quod evidentissime sancta Scriptura testatur. Cum venerit ergo, exponendo legem spiritualiter, quam nunc Judæi carnaliter sapiunt, « Convertet cor » patris ad filium, » id est, cor patrum ad filios; singularem quippe pro numero plurali interpretes Septuaginta posuerunt. Et est sensus, ut etiam filii sic intelligant legem, id est, Judæi, quemadmodum patres eam intellexerunt, id est, Prophetæ, in quibus erat et ipse Moyses. Sic enim cor patrum convertetur ad filios, cum intelligentia patrum perducetur ad intelligentiam filiorum; « Et » cor filiorum ad patres eorum, » dum in id quod senserunt illi, consentient et isti: ubi Septuaginta dixerunt: « Et cor hominis ad proximum suum ². » Sunt enim inter se valde proximi patres et filii. Quanquam in verbis Septuaginta interpretum, qui prophetice interpretati sunt, potest sensus alius idemque electior inveniri; ut intelligatur Elias cor Dei Patris conversurus ad Filium: non utique agendo ut Pater diligat Filium, sed docendo quod Pater diligat Filium; ut et Judæi, quem prius oderant, diligant eundem, qui noster est, Christum. Judæis enim nunc aversum cor habet Deus a Christo nostro, quia hoc putant. Eis ergo tunc cor ejus convertetur ad Filium, cum ipsi converso corde didicerint dilectionem Patris in Filium. Quod vero sequitur: « Et cor hominis ad proximum suum, » id est, convertet Elias et cor hominis ad proximum suum; quid melius intelligitur, quam cor hominis ad hominem

¹ 4 Reg. ii, 11. — ² Malach. iv, 6. juxta Vulgatam.

Christum? Cum enim sit in forma Dei Deus noster, formam servi accipiens esse dignatus est etiam proximus noster. Hoc ergo faciet Elias. « Ne forte, inquit, veniam, » et percutiam terram penitus? » Terra sunt enim, qui terrena sapiunt; sicut Judæi carnales usque nunc: ex quo vitio contra Deum murmura illa venerunt: « Quia mali ei » placent, et vanus est qui servit Deo³. »

CAPUT XXX.

Quod in libris Veteris Testamenti, cum Deus legitur judicaturus, non evidenter Christi persona monstratur; sed ex quibusdam testimoniis, ubi Dominus Deus loquitur, appareat non dubie quod ipse sit Christus.

I. **MULTA** alia sunt Scripturarum testimonia divinarum de novissimo judicio Dei; quæ si omnia colligam, nimis longum erit. Satis ergo sit, quod et novis et veteribus Litteris sacris hoc prænuntiatum esse probavimus. Sed veteribus per Christum futurum esse judicium, id est, judicem Christum de cælo esse venturum, non tam, quam novis, evidenter expressum est: propterea quia cum ibi dicit Dominus Deus se esse venturum, vel Dominum Deum dicitur esse venturum non consequenter, intelligitur Christus. Dominus enim Deus et Pater est, et Filius, et Spiritus sanctus: neque hoc tamen intestatum relinquere nos oportet. Primo itaque demonstrandum est, quemadmodum Jesus Christus tanquam Dominus Deus loquatur in prophetis Libris, et tamen Jesus Christus evidenter appareat; ut et quando sic non apparet et tamen ad illud

¹ Malach. ii, 17. — ² Id. iii, 14.

ultimum judicium Dominus Deus dicitur esse venturus, possit Jesus Christus intelligi. Est locus apud Isaïam prophetam, qui hoc quod dico evidenter ostendit. Deus enim per Prophetam: « Audi me, inquit, Jacob et Israël » quem ego voco. Ego sum primus, et ego in sempiternum: et manus mea fundavit terram, et dextera mea » firmavit cælum. Vocabo eos, et stabunt simul, et congregabuntur omnes, et audient. Quis eis nuntiavit hæc? » Diligens te, feci voluntatem tuam super Babylonem, ut » auferrem semen Chaldæorum. Et locutus sum, et ego » vocavi: adduxi eum et prosperam feci viam ejus. Accedite ad me, et audite hæc. Non a principio locutus sum in abscondito: quando fiebant, ibi eram. Et nunc » Dominus Deus misit me, et Spiritus ejus¹. » Nempe ipse est, qui loquebatur sicut Dominus Deus: nec tamen intelligeretur Jesus Christus, nisi addidisset: « Et nunc Dominus Deus misit me, et Spiritus ejus. » Hoc enim dixit secundum formam servi, de re futura utens præteriti temporis verbo: quemadmodum apud eundem Prophetam legitur: « Sicut ovis ad immolandum ductus est². » Non enim ait, « Ducetur: » sed pro eo quod futurum erat, præteriti temporis verbum posuit. Et assidue prophetia sic loquitur.

II. Est et alius locus apud Zachariam, qui hoc evidenter ostendit, quod Omnipotentem misit Omnipotens: quis quem, nisi Deus Pater Deum Filium? Nam ita scriptum est: « Hæc dicit Dominus omnipotens: Post gloriam misit me super gentes, quæ spoliaverunt vos; quia qui » tetigerit vos, quasi qui tangit pupillam oculi ejus. Ecce » ego inferam manum meam super eos, et erunt spolia his » qui servierant eis; et cognoscetis quia Dominus omnipotens misit me³. » Ecce dicit Dominus omnipotens, a

¹ Isaï. xlviii, 12-16. — ² Id. liii, 7. juxta lxx. — ³ Zach. ii, 8, 9.

Domino omnipotente se missum. Quis hic audeat intelligere nisi Christum loquentem, scilicet ovibus quæ perierant domus Israël? Ait namque in Evangelio: « Non » sum missus, nisi ad oves quæ perierunt domus Israël¹: » quas hic comparavit pupillæ oculi Dei, propter excellentissimum dilectionis affectum; ex quo genere ovium etiam ipsi Apostoli fuerunt. Sed post gloriam resurrectionis utique suæ, quæ antequam fieret, ait Evangelista: « Jesus nondum erat glorificatus²; » etiam super gentes missus est in Apostolis suis: ac sic impletum est quod in Psalmo legitur: « Erues me de contradictionibus » populi, constitues me in caput gentium³: » ut qui spoliaverant Israëlitas, quibusque Israëlita servierant, quando sunt gentibus subditi, non vicissim eodem modo spoliarentur, sed ipsi spolia fierent Israëlitarum. Hoc enim Apostolis promiserat, dicens: « Faciam vos piscatores hominum⁴. » Et uni eorum: « Ex hoc jam, inquit, homines eris capiens⁵. » Spolia ergo fierent, sed in bonum tanquam erepta vasa illi forti, sed fortius alligato.

III. Item per eundem Prophetam Dominus loquens: « Et erit, inquit, in die illa quæram auferre omnes gentes » quæ veniunt contra Jerusalem, et effundam super domum David, et super habitatores Jerusalem Spiritum » gratiæ et misericordiæ; et aspicient ad me, pro eo quod » insultaverunt; et plangent super eum planctum quasi » super charissimum, et dolebunt dolore quasi super unigenitum⁶. » Numquid nisi Dei est auferre omnes gentes inimicas sanctæ Civitatis Jerusalem, quæ « Veniunt contra » eam, id est contrariæ sunt ei, vel, sicut alii sunt interpretati « Veniunt super eam, » id est, ut eam sibi subiciant: aut super domum David effundere, et super ha-

¹ Matth. xv, 24. — ² Joan. vii, 39. — ³ Psal. xvii, 44. — ⁴ Matth. iv, 19. — ⁵ Luc. v, 10. — ⁶ Zach. xii, 9, 10.

bitatores ejusdem Civitatis Spiritum gratiæ et misericordiæ? Hoc utique Dei est, et ex persona Dei dicitur per Prophetam: et tamen hunc Deum hæc tam magna et tam divina facientem sese Christus ostendit, adjungendo atque dicendo: « Et aspicient ad me, pro eo quod insultaverunt, et plangent super eum planctum quasi super » charissimum (sive dilectum,) et dolebunt dolore quasi » super unigenitum. » Pœnitebit quippe in die illa Judæos, etiam eos qui accepturi sunt Spiritum gratiæ et misericordiæ, quod in ejus passione insultaverint Christo, cum ad eum aspexerint in sua majestate venientem, eumque esse cognoverint, quem prius humilem in suis parentibus illuserunt: quamvis et ipsi parentes eorum tantæ illius impietatis auctores resurgentes videbunt eum, sed puniendi jam, non adhuc corrigendi. Non itaque hoc loco ipsi intelligendi sunt, ubi dictum est: « Et effundam » super domum David et super habitatores Jerusalem » Spiritum gratiæ et misericordiæ; et aspicient ad me, » pro eo quod insultaverunt: » Sed tamen de illorum stirpe venientes, qui per Eliam illo tempore sunt credituri. Sed sicut dicimus Judæis: « Vos occidistis Christum, quamvis hoc parentes eorum fecerint: sic et isti se dolebunt fecisse quodam modo, quod fecerunt illi, ex quorum stirpe descendunt. Quamvis ergo accepto Spiritu gratiæ et misericordiæ jam fideles non damnabuntur cum impiis parentibus suis; dolebunt tamen tanquam ipsi fecerint, quod ab illis factum est. Non igitur dolebunt reatu criminis, sed pietatis affectu. Sane ubi dixerunt Septuaginta interpretes: « Et aspicient ad me, pro eo quod insultaverunt: » sic interpretatum est ex hebræo: « Et aspicient » ad me, quem confixerunt¹. » Quo quidem verbo evidentius Christus apparet crucifixus. Sed illa insultatio, quam

¹ Sic in Vulgata reperitur.

Septuaginta ponere maluerunt, ejus universæ non defuit passioni. Nam et detento, et alligato, et adjudicato, et opprobrio ignominiosæ vestis induto, et spinis coronato, et calamo in capite percusso, et irridenter fixis genibus adorato, et crucem suam portanti, et in ligno jam pendenti utique insultaverunt. Proinde interpretationem non sequentes unam, sed utramque jungentes, cum et « Insultaverunt, » et « Confixerunt » legimus, plenius veritatem dominicæ passionis agnoscimus.

IV. Cum ergo in prophetiis Litteris ad novissimum judicium faciendum Deus legitur esse venturus, etsi ejus alia distinctio non ponatur; tantummodo propter ipsum judicium Christus debet intelligi: quia etsi Pater judicabit, per adventum Filii hominis judicabit. Nam ipse per suæ præsentis manifestationem « Non judicat quem- » quam, sed omne judicium dedit Filio¹: » qui manifestabitur homo judicaturus, sicut homo est judicatus. Quis est enim alius, de quo item Deus loquitur per Isaiam sub nomine Jacob et Israël, de cujus semine corpus accepit? quod ita scriptum est: « Jacob puer meus, suscipiam » illum: Israël electus meus, assumpsit eum anima mea. » Dedi Spiritum meum in illum, judicium gentibus proferet. Non clamavit, neque cessabit, neque audietur foris vox ejus. Calamum quassatum non conteret, et linum fumans non extinguet; sed in veritate proferet judicium. Refulgebit, et non confringetur, donec ponat in terra judicium; et in nomine ejus gentes sperabunt². » In hebræo non legitur « Jacob et Israël: » sed quod ibi legitur « Servus meus, » nimirum Septuaginta interpretes volentes admonere quatenus id accipiendum sit, quia scilicet propter formam servi dictum est, in qua se Altissimus humillimum præbuit, ipsius hominis nomen

¹ Joan. v, 22. — ² Isai. xlii, 1-4.

ad eum significandum posuerunt, de cujus genere eadem servi forma suscepta est. Datus est in eum Spiritus sanctus, quod et columbæ specie¹, Evangelio teste, monstratum est. Judicium gentibus protulit, quia prænuntiavit futurum, quod gentibus erat occultum. Mansuetudine non clamavit, nec tamen in prædicanda veritate cessavit. Sed non est audita foris vox ejus, nec audietur; quandoquidem ab eis qui foris ab ejus corpore præcisi sunt, non illi obeditur: ipsosque suos persecutores Judæos, qui calamo quassato, perdita integritate, et lino fumanti amisso lumine comparati sunt, non contrivit, nec extinxit; quia pepercit eis, qui nondum venerat eos judicare, sed ab eis judicari. In veritate sane judicium protulit, prædicans eis quando puniendi essent, si in sua malignitate persisterent. Refulsit in monte facies ejus, in orbe fama ejus: nec contractus, sive contritus est, quia neque in se, neque in Ecclesia sua, ut esse desisteret, persecutoribus cessit. Et ideo non est factum, nec fiet, quod inimici ejus dixerunt, vel dicunt: « Quando morietur, et peribit nomen ejus². Donec ponat in terra » judicium³. » Ecce manifestatum est quod absconditum quærebamus. Hoc enim est novissimum judicium, quod ponet in terra, cum venerit ipse de coelo. De quo jam videmus impletum, quod hic ultimum positum est: « Et » in nomine ejus gentes sperabunt. » Per hoc certe quod negari non potest, etiam illud credatur quod impudenter negatur. Quis enim speraret, quod etiam hi qui nolunt adhuc credere in Christum, jam nobiscum vident, et quoniam negare non possunt, dentibus suis frendent, et tabescunt? Quis, inquam, speraret gentes in Christi nomine speraturas, quando tenebatur, ligabatur, cædebatur, illudebatur, crucifigebatur; quando et ipsi Discipuli spem

¹ Matth. iii, 16. — ² Psal. xl, 6. — ³ Isai. xlii, 4.

perdiderant, quam in illo habere jam cœperant? Quod tunc vix unus latro speravit in cruce, nunc sperant gentes longe lateque diffusæ; et ne in æternum moriantur, ipsa in qua ille mortuus est, cruce signantur.

V. Nullus igitur vel negat vel dubitat, per Jesum Christum tale quale istis sacris Litteris prænuntiatur, futurum esse novissimum iudicium, nisi qui eisdem Litteris nescio qua incredibile animositate seu cæcitate, non credit, quæ jam veritatem suam orbi demonstravere terrarum. In illo itaque iudicio vel circa illud iudicium has res didicimus esse venturas, Eliam Thesbiten, fidem Judæorum, Antichristum persecuturum, Christum iudicaturum, mortuorum resurrectionem, bonorum malorumque redemptionem, mundi conflagrationem, ejusdemque renovationem. Quæ omnia quidem ventura esse credendum est: sed quibus modis, et quo ordine veniant, magis tunc docebit rerum experientia, quam nunc valet consequi ad perfectum hominum intelligentia. Existimo tamen eo quo a me commemorata sunt ordine esse ventura.

VI. Duo nobis ad hoc Opus pertinentes reliqui sunt libri, ut, adjuvante Domino, promissa compleamus: quorum unus erit de malorum supplicio, alius de felicitate justorum: in quibus maxime, sicut Deus donaverit, argumenta refellentur humana, quæ contra prædicta ac promissa divina sapienter sibi miseri rodere videntur, et salubris fidei nutrimenta velut falsa et ridenda contemnant. Qui vero secundum Deum sapiunt, omnium quæ incredibilia videntur hominibus, et tamen Scripturis sanctis, quarum jam veritas multis modis asserta est, continentur, maximum argumentum tenent veracem Dei omnipotentiam, quem certum habent, nullo modo in eis potuisse mentiri, et posse facere quod impossibile est infideli.

LIBER XXI.

DE FINE DEBITO CIVITATIS DIABOLI, SUPPLICIO SCILICET DAMNATORUM SEMPITERNO,
DEQUE HUMANIS CONTRA ILLUD INGREDULORUM ARGUMENTIS.

CAPUT I.

De ordine disputationis, qua prius disserendum est de perpetuo supplicio damnatorum cum diabolo, quam de æterna felicitate sanctorum.

CUM per Jesum Christum Dominum nostrum¹, iudicem vivorum atque mortuorum, ad debitos fines ambæ pervenerint Civitates, quarum una est Dei, altera diaboli, cuiusmodi supplicium sit futurum diaboli et omnium ad eum pertinentium, in hoc libro nobis, quantum ope divina valebimus, diligentius disputandum est. Ideo autem hunc tenere ordinem malui, ut postea disseram de felicitate sanctorum, quoniam utrumque cum corporibus erit; et incredibilius videtur esse in æternis corpora durare cruciatibus, quam sine dolore ullo in æterna beatitudine permanere. Ac per hoc cum illam pœnam non debere esse incredibilem demonstravero, adjuvabit me plurimum, ut multo facilius omni carens molestia immortalitas corporum in sanctis futura credatur. Nec a divinis ordo iste abhorret eloquiis, ubi aliquandoquidem bonorum beatitudo prius ponitur, ut est illud: « Qui bona fe-

¹ Vide D. Guillon, tom. XXI, pag. 281-283.